

Kadınların Kendi Kendine Meme Muayenesi (KKMM) İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesi

Determination Of Women's Knowledge, Attitude And Behaviours About The Self Examination Of Breast

İlkay Coşkun GÜNER¹, Aynur TETİK², H. Demet GÖNENER¹

¹Gaziantep Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu

²Gaziantep Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Yüksekokulu

Özet

Kadınlar için hem sağlık hem de estetik boyutta önemli olan memeye ilgili kanser ve diğer sağlık sorunları oldukça sık görülmektedir. Bu nedenle memedeki herhangi bir patolojinin saptanmasında, kendi kendine meme muayenesinin (KKMM) yeri büyüktür. Hemşirenin, çağdaş rolleri arasında yer alan eğitim rolünü, profesyonel şekilde gerçekleştirilmesi, kadınlarımızın meme sağlığının korunmasında çok önemlidir. Bu çalışmada amaç, kadınların kendi kendilerine meme muayenesi ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesidir. Araştırma, iki sağlık ocağına başvuran 15-49 yaş grubu 218 kadına yapılmıştır. Veri, 15 sorudan oluşan bilgi formu ile elde edilmiştir. Elde edilen veri SPSS programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamındaki kadınların; %44.7'sinin 25-34 yaşında, %52'sinin okur-yazar, %94.5'inin evli olduğu, %82.2'sinin çekirdek ailede yaşadığı tespit edilmiştir. Kadınların %5'inin daha önce KKMM'yi hiç duymadığı, KKMM'yi duyanların %29.2'sinin hemşirenden duyduğu, %50.2'sinin KKMM'yi yapmayı bilmediği, %52.1'inin ise hiç KKMM yapmadığı belirlenmiştir. Kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe, KKMM'yi duyma, nasıl yapıldığını bilme ve yapma davranışlarının arttığı saptanmıştır. Kadın sağlığının toplumsal önemi dikkate alındığında, hemşirelerin bu konuda daha fazla eğitim yapmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kendi Kendine Meme Muayenesi, Meme Kanseri, Hasta Eğitimi

Abstract

Cancer and other health problems about breast that are very important for women's health and aesthetic are frequent problems. Therefore, self examination of breast has great importance in determination of a pathology in breast. Performing the education role that is one of the modern roles of the nurse in a professional way is therefore very important in the protection of our women's breast health. The study was done between 218 women, aged between 15-49 years who were admitted two health centers. Data was collected from a questionnaire composed of 15 questions and was evaluated by SPSS programme. It was found that 44.7% of the study population were between 25-34 years old, 52% of them were primary school graduate, 94.5% of them were married, 82.2% of them were living with their care family. It was also determined that 5% of the women have never heard of self examination, 29.2% of the ones that know self examination have heard it from a nurse, 50.2% of them does not know how to do it and 52.1% of them have never done self examination. As the education level of the women increased, knowing, hearing and performing self examination had improved. Regarding the social importance of women's health, we suggest that nurses should do more training.

Key words: Self examination of breast, Breast cancer, Patient training

Gaziantep Tıp Dergisi 2007, 55-60.

GİRİŞ

Meme her kadın için cinselliği, sevgiyi, beslemeyi, annelik duygularını ifade etmekte ve benlik imajının önemli bir kısmını oluşturmaktadır (1).

Meme kanserinin nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, kalıtsal, çevresel, hormonal etkenlerin neden olduğu düşünülmektedir. Ailesinde meme kanseri olan kadınlar önemli bir risk grubunu oluşturmaktadır. Eğer kadının birinci dereceden yakının da meme kanseri varsa bu risk 1.7-2.5 kat, ikinci dereceden yakınında varsa 1.5 kat artmaktadır. Anne ve kız kardeşlerde iki taraflı meme kanseri varsa bu risk 5-6 kata çıkmaktadır (2).

Ayrıca, kadınların hiç gebe kalmamış ve emzirmemiş olması, selim meme hastalıkları, viral kanserojenler, eksojen östrojen alınması, kronik psikolojik zorlanmalar, radyasyon, immün yetmezlikler, kimyasal maddeler ve ilaçlar, beslenme alışkanlıkları, sürekli alkol alınması, şişmanlık, daha önce endometrium kanseri geçirenler, daha önce bir memesi kanser olanlar, ileri yaş grubundaki kadınlar risk altındadır (3).

Yapılan çalışmalarda meme kanserinin ABD'de tüm kanserlerin %29'unu oluşturması, her 10 kadından birisinin bu hastalığa yakalanması, yine ABD'de yıllık meme kanseri insidansının 110/100.000, mortalitesinin 27/100.000 olduğunun saptanması, ayrıca Amerikan Kanser Birliğinin 1994 verilerine göre 182.000, 1999 verilerine göre de yaklaşık 175.000 kadına meme kanseri tanısının konması, 1994 de yaklaşık 46.000, 1999 da 43.700 kadının da meme kanseri nedeniyle yaşamını yitirmesi, ülkemizde de meme kanserinin kadınlardaki kanser ölümlerinde ilk sıralarda yer alması ve meme kanserinin %80-90'ının ilk kez hastanın kendisi tarafından fark edilmesi, KKMM'nin erken tanıdaki önemini ortaya koymaktadır (2,4-10).

✉ Yazışma Adresi:
Öğr. Gör. İlkay Coşkun Güner, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu
Adres: Gaziantep Üniversitesi Şehitkamil / Gaziantep
Tel:0342 360 12 00/2171
Fax:0342 360 87 95
E-mail: gunerilkay@yahoo.com

Çalışma 24-28 Mayıs 2006 tarihinde düzenlenen Ulusal Cerrahi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KKMM, maliyetsiz, her zaman uygulanabilen ve kadınların mahremiyetinin korunduğu, evinde tek başına rahatlıkla uygulayabileceği bir muayenedir. Bu nedenle, 20 yaşını geçen her kadının düzenli bir şekilde uygulaması önerilmektedir. KKMM'nin düzenli olarak yapılmasını sağlamak için okul yıllarında genç kızlara eğitime başlanmalıdır. Sağlık ekibi içinde önemli yeri olan hemşirelerin, hastane gibi tedavi edici kurumlarda, okullar, sağlık ocakları gibi koruyucu sağlık hizmeti veren birimlerde, kanser dernekleri gibi rehabilitasyon hizmeti veren merkezlerde ve evlerde, kadınlarla sürekli iletişim halinde olması nedeniyle KKMM'yi öğretmesi ve yaygınlaştırması açısından önemli rolü vardır (4,8,11).

Bu çalışmada, kadınların kendi kendilerine meme muayenesi ile ilgili bilgi tutum ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ-YÖNTEM

Bu araştırma, kadınların KKMM ile ilgili bilgi, davranış ve tutumlarının belirlenmesi amacıyla planlanmıştır. Araştırma, 7 Mart- 31 Mayıs 2005 tarihleri arasında, Üniversitemiz Sağlık Yüksekokulunun, halk sağlığı hemşireliği dersi uygulamalarının yapıldığı, 7 mahallenin bağlı olduğu Mehmet Niziplioğlu Sağlık Ocağı ile 13 mahallenin bağlı olduğu Fattım Kafadar Sağlık Ocağının aile planlaması merkezine başvuran, çalışmaya katılmayı kabul eden, 15-49 yaş grubu 218 kadına yapılmıştır. Araştırma bulguları 15 sorudan oluşan bilgi formu kullanılarak elde edilmiştir. Bilgi formu, 7 adet sosyo-demografik sorudan, 8 adet KKMM ile ilgili sorudan oluşmuştur. KKMM ile ilgili bilgi, davranış ve tutumların belirlenmesi için yüz yüze görüşülerek sorulan sorularda kadınlardan KKMM'ni anlatmaları istenmiştir. Kadınların verdikleri bilgiler doğru bilgilerle karşılaştırılmıştır.

Bir kadınla görüşme ortalama 30 dakika sürmüştür. Elde edilen veri SPSS programında, yüzdelik ve ki-kare testi kullanılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma bulguları, araştırmaya katılan kadınların sosyo-demografik özelliklerini, KKMM ile ilgili bilgi, tutum, davranış durumlarını, eğitim düzeyi ve KKMM'den haberdarlıkları ile KKMM'yi yapma durumlarını, içeren dört tablo halinde düzenlenmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların yaş dağılımları incelendiğinde, %17.9'unun 15-24 yaş, %44.7'sinin 25-34 yaş, % 23.4'ünün 35-44 yaş, %14 ünün 45 yaş ve üzerinde olduğu, eğitim durumları incelendiğinde ise, kadınların, %24.3'ünün okur-yazar olmadığı ve ilkokulu bitiremediği, % 52' inin ilköğretim , %16.5'inin lise, %6.9'unun da üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Araştırma kapsamındaki kadınların, %94.5'inin evli olup, % 82.2'sinin çekirdek, %17.8'sinin geniş aileye sahip olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Araştırmaya katılan kadınların sahip olduğu çocuk sayısına bakıldığında %36.6'sının 1-2, % 22.4'ünün 3, %32.8'inin 4 ve daha fazla çocuğunun olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Araştırmaya katılan kadınların, KKMM'i haberdarlıkları incelendiğinde, %5'inin hiç duymadığı, %17.4'ünün televizyondan, %9.6'sının hekimden, %29.2'sinin hemşireden, %33.8'inin de komşularından ve akrabalarından duyduğu saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo1. Araştırma kapsamındaki kadınların sosyo-demografik özellikleri

Sosyo-demografik özellikler	N	%
Yaş		
15-24	39	17.9
25-34	97	44.7
35-44	51	23.4
45ve üzeri	34	14.0
EğitimDüzeı		
Okur-Yazar Değil	53	24.3
Okur-Yazar	114	52.3
İlk Öğretim	36	16.5
Lise/Üniversite	15	6.9
Medeni durumu		
Evli	206	94.5
Bekar	12	5.5
Aile tipi		
Çekirdek	180	82.2
Geniş	38	17.8
Çocuk sayısı		
Çocuđu yok	18	8.2
1-2 çocuk	80	36.6
3 çocuk	49	22.4
4 ve üzeri	71	32.8
TOPLAM	218	100.0

Tablo 2. Araştırma kapsamındaki kadınların KKMM ilgi durumları.

KKMM İlgi Durumları			
KKMM haberdarlık durumları	TV	38	17.4
	Doktor	21	9.6
	Hemşire	64	29.2
	Komşu-akraba	84	33.8
	Duymayanlar	11	5
KKMM bilme durumları	Evet	108	49.8
	Hayır	110	50.2
KKMM yapma durumları	Evet	104	47.9
	Hayır	114	52.1
KKMM hakkında eğitim alma durumları	Evet	76	35.2
	Hayır	142	64.8
TOPLAM		218	100.0

Kadınların, KKMM'i bilgileri incelendiğinde ise, kadınlara nasıl, ne zaman ve nereye yapılacağı sorularak yanıt alınmış, %49.8'inin bildiği, % 50.2'sinin de bilmediği saptanmıştır (Tablo 2).

Araştırmaya katılan kadınların KKMM'yi uygulamaları incelendiğinde ise, %47.9'unun doğru yaptığı, %52.1'inin hiç yapmadığı belirlenmiştir (Tablo 2).

Araştırmaya katılan kadınların KKMM ile ilgili eğitim alma durumlarına baktığımızda sadece %35.2'sinin sağlık personelinde eğitim aldığı, %64.8'inin ise eğitim almadığı saptanmıştır (Tablo 2).

Araştırmaya katılan kadınların eğitim düzeyi ile KKMM'ni yapma durumları karşılaştırıldığında, eğitim düzeyi arttıkça KKMM'ni yapanların oranının da arttığı saptanmış ve sonuç anlamlı bulunmuştur ($p < 0.001$) (Tablo 3).

Araştırmaya katılan kadınlardan KKMM'ni yapmasını bilenler ile KKMM'ni yapma durumları karşılaştırıldığında, bilme oranı arttıkça, yapma oranının da arttığı saptanmıştır ($p < 0.001$) (Tablo 4).

TARTIŞMA

Kadınların yaklaşık üçte birinin (%32.8) 4 ve daha fazla çocuğa sahip olması, aile planlaması ile ilgili sorunların henüz yeterince çözülmediğini düşündürmüştür. 1998 ve 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması raporlarında da ülkemizin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki toplam doğurganlık hızının 4.19 olarak belirtilmesi araştırma sonucunu desteklemektedir (5,10).

Araştırmaya katılan kadınların %95'inin KKMM'den haberdar olmaları, araştırmanın yapıldığı bölgedeki sağlık ocağına hemşirelik öğrencilerinin beş yıldır halk sağlığı uygulamasında verdikleri eğitimin bir sonucu olabileceğini düşündürmektedir. Çevik (11) ve arkadaşlarının da çalışmalarında, kadınların %64.5'inin KKMM'yi duyduğu, %35.5'inin ise duymadığı saptanmıştır. Duyanların %37.1'inin televizyon-radyodan, %8.1'inin sağlık personelinde, %16.1'inin aile-akraba-arkadaşlarından % 3.2'sinin de basılı medyadan duyduğu belirlenmiştir. Aydemir'in (12) çalışmasında kadınların %47.9'unun, Akyolcu'nun (11) yaptığı çalışma %29.9'unun, Atlı'nın (11) çalışmasında % 64.3'ünün, Devri (11) ve arkadaşlarının çalışmalarında kadınların %38'inin televizyondan KKMM'ni duyduğu belirlenmiştir. Parlar (6) ve arkadaşlarının çalışmalarında da, haberdarlıkları incelendiğinde, %32'sinin doktordan, % 4'ünün hemşireden, %36'sının basılı medyadan, %40'ının televizyondan, %24'ünün akraba ve arkadaşlarından öğrenmiş olması, hemşirelerin eğitim rollerini gerçekleştirmede artış olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca sonuçlar kadınlara ulaşmada görsel ve işitsel araçların, özellikle televizyonun etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Çevik (11) ve arkadaşlarının çalışmalarında %53.2'sinin KKMM'ni yapmasını bilmediğini belirtmesi, Parlar (6) ve arkadaşlarının ise çalışmalarında, %25.7'sinin KKMM hakkında bilgi sahibi olduğunun %74.3'ünün ise bilgi sahibi olmadığını ortaya konması, Aydemir (12)'in çalışmasında da kadınların %44.2'sinin KKMM'yi bildiğinin belirtilmesi çalışma bulgularını desteklemekte, az da olsa KKMM'ni bilmelerinde gelişme olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 3. Araştırma kapsamındaki kadınların eğitim düzeylerine göre KKMM yapma durumları.

Eğitim Durumu	KKMM Yapıyor	KKMM Yapmıyor	Toplam
Okur-yazar değil	14	14	28
Okur-yazar değil	11	14	25
İlkokul mezunu	42	72	114
Lise Mezunu	24	12	36
Üniversite Mezunu	13	2	15
Toplam	104	114	218

Araştırmaya katılan kadınların %52.1'inin KKMM'ni hiç yapmamış olması, KKMM'ne yönelik eğitimin daha fazla yapılması gerektiğini düşündürmektedir. Budakoğlu ve Maral (13)'ün çalışmalarında kadınların sadece %69.1'inin KKMM'ni yaptığının belirtilmesi, Parlar (6) ve arkadaşlarının çalışmalarında da düzenli olarak KKMM'ni yapanların oranının %31.6 olması, Özcan (8) ve arkadaşlarının çalışmalarında ise kadınların %63.4'ünün KKMM'ni hiç yapmadığının, %36.6'sının KKMM'ni yaptığının saptanması, Çevik (11) ve arkadaşlarının çalışmalarında da KKMM'ni yapanların oranının sadece %27.4 olması, araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Budakoğlu ve Maral (9)'ün çalışmalarında da KKMM hakkında sağlık personeli tarafından verilen eğitimin sonucunda kadınların puan ortalamasının 23.6 ± 9.7 'den 48.6 ± 14.3 'e yükseldiğini ve bu artışın istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu belirtmesi, bu konuda verilen eğitimin etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca literatürler de bu konuda yapılmış çalışmalarda eğitimin KKMM'nin yapılmasında etkili olduğu ifade edilmiştir (14,15,16,17,18,19,20). Araştırmaya katılan kadınların sadece %35.2'sinin sağlık personelinin KKMM hakkında eğitim aldığı belirlenmiştir. Parlar (6) ve arkadaşlarının çalışmalarında sağlık personeli tarafından KKMM hakkında eğitim alanların oranının %36 olduğunun saptanması, ayrıca aynı çalışmada belirli bölgelerde KKMM hakkında sağlık personelinin eğitim alma oranının, sırasıyla %16.8 ve %19 olduğunun belirtilmesi, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Ayrıca bu sonuçlar, KKMM hakkındaki eğitimlerin koruyucu sağlık hizmetlerinde çalışan sağlık personelinin daha fazla eğitim yapması gerektirdiğini düşündürmektedir.

Toplumumuzda bu tür eğitimlerin (gebe, bebek, 15-49 yaş kadın izlemleri v.b.), istenilen düzeyde olmadığı da bildirilmiştir (14,15,16). Araştırmaya katılan kadınların eğitim düzeyi arttıkça KKMM'Yi uygulama oranlarının da arttığı saptanmıştır. Parlar (6) ve arkadaşlarının, Çevik (11) ve arkadaşlarının, Öztürk (19) ve arkadaşlarının çalışmalarında da eğitim düzeyi arttıkça, KKMM'ni uygulama oranlarının da arttığının ifade edilmesi, araştırma sonuçlarını desteklemekte ve kadınların eğitim düzeyinin artmasının toplumsal sağlığı da artırması bakımından olumlu etkisi olacağını düşündürmektedir.

Araştırmanın sonucunda, KKMM'ni, yapma ve bilme oranlarının istenilen düzeyin altında olması, meme kanserinin teşhisinde erken tanının oldukça önem taşıdığı, önemli, kolay, özel araç-gereç gerektirmeyen ve maliyetsiz bir tanı aracı olan KKMM'den yeterince yararlanılmadığı ortaya çıkmıştır. Meme kanseri vakalarının %80'inin KKMM yoluyla ilk saptaması sebebiyle, kadınlara okul yıllarından itibaren, hemşire tarafından KKMM'nin önemi anlatılarak, KKMM yapmaları sağlanmalıdır.

Tablo.4 Araştırma kapsamındaki KKMM yapmasını bilen kadınların KKMM yapma durumları.

KKMM Yapma	KKMM Yapmasını Biliyor	KKMM Yapmasını Bilmiyor	Toplam
KKMM Yapıyor	94	12	106
KKMM Yapmıyor	10	102	112
Toplam	104	114	218

Yapılan çalışmalarda (21-25) hemşirelerin KKMM hakkında yeterli bilgi ve tutuma sahip olmadıklarının görülmesi, özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde çalışan hemşire ve ebelerin, eğitim gereksinimlerini tamamlayarak, iş sahalarında KKMM'yi bilme ve uygulama hakkında, kadınları daha fazla eğitilmesi, eğitilirken de maket, broşür, kaset, afiş vb. görsel-işitsel araçlar kullanması, kadınların bu konudaki becerilerini arttırması ve değerlendirmesi önerilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda; araştırmaya katılan kadınların %95'inin KKMM'nden haberdar olduğu, %49.8'inin KKMM'ni yapmasını bildiği, eğitim düzeyi yükseldikçe de, doğru şekilde KKMM'ni yaptıkları saptanmıştır. Araştırmanın yapıldığı bölgeye düzenli olarak, sağlık personeli tarafından eğitim verilmesinin KKMM'sinden haberdarlıkta etken olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle de kadın sağlığını korumak ve geliştirmek için hemşirelerin, diğer sağlık personeliyle birlikte eğitim programlarını arttırmaları önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- 1.Dorcas RH, İnanç N. Meme kanseri, Hemşireler İçin Kanser El Kitabı, Ankara, 1998:259-273.
- 2.Kutluk T., Kars A. Meme Kanseri, Sağlık Bakanlığı Kanser Savaş Daire Başkanlığı, Ankara, 1998:73-76.
- 3.Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu Ortak Yayını. Kanserde erken tanı ve tedavi. Okullarda Kanser Eğitimi, T.C. Sağlık Bakanlığı Kanser Savaş Daire Başkanlığı, Ankara, 1998:33-34.
- 4.Şencan O, Akbulut H.Kanserde Tarama ve Erken Tanı, Aktuel Tıp Dergisi, 1998;3(10):518.
- 5.www.hip.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/basın.htm.9k
- 6.Parlar S, Bozkurt A, Ovayolu N. Ana çocuk sağlığı ve aile planlama (AÇSAP) merkezine başvuran kadınlarda kendi kendine meme muayenesi (KKMM) ile ilgili bilgi, tutum ve davranışların değerlendirilmesi; Sağlık ve Toplum 2004;14(2):53-58.
- 7.Kaymakçı Ş: Meme Hastalıkları Hemşireliği, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2001:15-25.
- 8.Özcan S, Keklikçi İ, Saatçi E, Bozdemir N. Aile hekimliği polikliniğine başvuran kadınların kendi kendine meme muayenesi hakkında bilgi tutum ve davranışları. 4. Uluslararası Üreme Sağlığı Ve Aile Planlaması Kongresi, Kongre Kitabı. Ankara, 2005:231.
- 9.Maral I, Budakoğlu İ, Özdemir A. Meme kanseri taraması: 40 yaş üzeri kadınlar, Gölbaşı-Ankara. 4. Uluslar Arası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Kongre Kitabı. Ankara, 2005:310.

- 10.Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri ve Araştırma Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara, 1998:35-43.
- 11.Çevik C, Akbulut G, Erkal S : Kadınların kendi kendine meme muayenesi hakkındaki bilgi düzeylerinin kitlenin fark edilmesine etkisi. Hemşirelik Forumu Dergisi 2005; Mart-Nisan:44-49.
- 12.Aydemir G, 15-49 yaş evli kadınların kendi kendine meme muayenesi ile ilgili bilgileri. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1990;6:1-10.
- 13.Budakoğlu İ, Maral I, 40 yaş ve üzeri kadınların meme kanseri ve meme kanseri erken tanı yöntemlerine ilişkin bilgileri, davranışları ve bu konudaki bilgi ve becerileri. 4. Uluslar Arası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Kongre Kitabı. Ankara, 2005:309.
- 14.Unicef: Anne Sağlığı ve Sorunları. Türkiye'de Anne ve Çocukların Durum Analizi. Ankara, 1991:137-139.
- 15.Unicef: Antenatal care. The Basics of Maternal and Child Health: Ankara, 1994:65-80.
- 16.Aydemir G, Saçaklıoğlu F, Altın N, Yalçın S, Vatandaş K, Kılınç G, Çetin A, 30+ yaş grubu kadınların meme kanseri belirtileri ve kendi kendine meme muayenesi ile ilgili bilgilerin değerlendirilmesi. 4. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Kitabı, İzmir, 1994:638-640.
- 17.Champion VL. Breast self examination in women 35 and older: A prospective study. J Behav Med, 1990;13:523-538.
- 18.Fung SY. Factors associated with breast self examination behaviour among Chinese Women in Hong Kong. Patient Education and Counseling 1998;33:233-243.
- 19.Öztürk M, Engin VS, Kişioğlu AN, The practice of breast self examination among women at Gülistan district of Isparta. Eastern Journal of Medicine, 1999;42:47-50.
- 20.Şen S, Öztürk M, Kişioğlu N, Isparta'da 25-65 yaş grubu kadınların meme kanserlerinin risk faktörleri ve belirtilerine ilişkin bilgi düzeyleri. 8. Ulusal Halk sağlığı Kongresi Kitabı, Diyarbakır, 2002:651-653.
- 21.Aydemir G, Hemşirelerin meme ve jinekolojik kanserlerin tanımlanması ve önlenmesi ile ilgili bilgi ve uygulamaları ve taşıdıkları risk faktörleri. Türk Hemşireler Dergisi,1997;47:7-10.
- 22.Bedük T, Şen S, Hemşirelerin kanserin erken tanısında kendi kendine yapılan muayenelere ilişkin uygulamaları ve muayeneleri yapmama nedenleri. 3. Ulusal hemşirelik Kongresi Kitabı, Sivas, 1992:448-455.

23.Karahan A, Topuzođlu A, Harmancı H: Hemşirelerin kendi kendine meme muayenesi yapma ve mamografi çektirmeye yönelik davranışlarını etkileyen faktörler. 8. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı, Diyarbakır 2002:666-668.

24.McKinney ES, Ashwill JV, Murray SS, James SR, Gorrie TM, Droske SC, Malignant tumors of the breast. Maternal-Child Nursing, London, New York, 2000:784-785.

25.Uzun Ö, Meme Kanseri, Türk Hemşireler Dergisi 1995; 45:6-11.